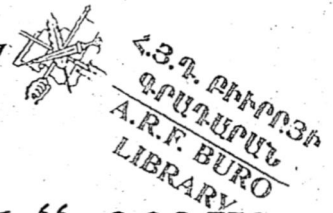

ԴՐՈՇՆԿ

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

Վ Ն Ա Ս Ա Կ Ա Ր Տ Ա Ր Ր Ե Ր

Ամեն անգամ, երբ յեղափոխական փոքրամասնութեան անձնագոհ, տոկոսն և անվճատ գործունէութեան շնորհիւ յեղափոխական կազմակերպութիւնը ձեռք է բերում ոյժ և ազդեցութիւն, կեանքի մէջ ստեղծուում է հաւատ դէպի գործի յաջողութիւնը և հարթուում է որոշ աստիճանով յեղափոխական ուղին, ամեն անգամ էլ հասարակութեան տարբեր խւերի մէջ իրարանցում է ընկնում Բայց ընդհանրութեան յեղափոխական ոգու բարձրանալու հետ միատեղ ամեն մի տեղից վերկացող բախտախնդիր, ամեն մի վաշխառու, կեղեքիչ, մինչև իսկ մատնիչներ, դաւաճաններ, մի խօսքով ամեն տեսակ սողուններ, որոնք գիտեն հիանալի կերպով յարմարել հանգամանքերին և ամեն տեսակ ջրերում ձուկ որսալ, ասպարէզ են դուրս դալիս, իբրև «յեղափոխականներ» կամ յեղափոխութեան համակրող բարեկամներ: Անասկար են այդ սողունները այդպիսի րոպէներում, երբ փքուն խօսքեր փչելով ու փարիսեցիական ձևեր բանեցնելով, շահագործում են ամբոխի դիւրահաւատութիւնը ու տգիտութիւնը: Իսկ անտանելի են, ցաւ ու պատուհաս են դրանք յեղափոխական շարժման համար այն ժամանակ, երբ յեղափոխութիւնը կրում է ժամանակաւոր անաջողութիւն և սկսում են տիրել աւելի վատթար պայմաններ յեղափոխական գործիչների համար: Այդ ժամանակ այդ զազրալի արարածները սուս ու փուս քաշում են իրենց բները, և արդէն «խոհեմութիւն», «հեռատեսութիւն», «ժողովրդասիրութիւն», «միութիւն» և այլ դիմակների տակ դարձեալ շարունակում են խաղալ ժողովրդի հետ, աշխատելով մի կերպ քողարկել իրենց իսկական գոյնը: Շարունակելով կրել «յեղափոխական» «ազգասէր» տիտղոսները, դրանք դառնում են իսկական յեղափոխական գործի ամենավնասակար խոչընդոտներ:

Այդ արարածները, աղբեր են, որոնք մեծ ու փոքր

կոյտերով, տեսակ տեսակ բուրմունքներով և գոյներով թափած յեղափոխական ճանապարհի վրայ, ապակաւում են յեղափոխական միջավայրը:

Ամեն մի յեղափոխական գործիչ ստիպւած է ժամանակ առ ժամանակ թողնել իր բուն գործը և զբաղւել այդ աղբերով, որոնք ընկնում են ոտքերի տակ և խանգարում իր կանոնաւոր ընթացքը: Ժամանակ առ ժամանակ, կամայ ահամայ նա իւր վրայ պէտք է առնի այդ զգւելի աշխատանքը, իմանալով հանգերձ, որ իւր ցախաւելի հենց առաջին հարւածից այդ կոյտերը միանգամից կը բացւեն և կը լցնեն ողբ իրենց գարշահոտութիւններով: Արձակած բամբասանքների, զրպարտութիւնների, ինտրիգանների մթնոլորդի միջով պէտք է դիմի յեղափոխական իսկական գործիչը դէպի իւր բուն նպատակը:

Կեանքի մէջ տեսնում էինք կուսակցութիւնների միութիւն քարոզող ուսուցիչստներ, այդ միութեան անունով նոր, իրենց ա ն ձ ն ա կ ա ն կուսակցութիւններ կազմողներ և այս ձևով բուն գործից խոյս տուող սնամաւորներ, անվերջ պատրաստութիւնների ձգտող և ոչ մի պատրաստութիւն չտեսնող խոհեմ յեղափոխականներ, զանազան տեսակ խաբեաններ, շարլատաններ. այժմ էլ քիչ է բարեսրտութեան դիմակի տակ մտած բախտախնդիրների թիւը, որոնք իրենց ետեւից տանում են միամիտների մի բանակ: Գրանք սկսել են նոր ձևի տակ մի նոր արշաւանք «Իսաշնակցութեան» դէմ, որի առթիւ աւելորդ չենք համարում մի քանի խօսք ասել:

«Ժամանակ է սյլևս յեղափոխութեամբ պարապելը, այժմ հաց պէտք է տալ ժողովրդին և ոչ թէ զէնք», լսում ենք ամեն կողմից ժողովրդի դրութեան վրայ կողորդիլուսեան աղի արցունք թափող փարիսեցիներից: Իսկապէս, ահա ամենայարմար րոպէն երևան դալու իբր վերին աստիճանի բարի, զգայուն, փափուկ սրտի տէր մարդ, իբր խոհեմ, ժամանակի պահանջներին յարմարւող ժողովրդի ցաւերը ճանաչող գործիչ: Բացի այդ, բարեգործութեան դիմակի տակ կարելի է և վտանգի չենթարկել իւր անձը, որն այնքան թանկ է հայրենիքի համար. իբր արթուն հովիւ պէտք է հսկել իւր սիրեցեալ ժողովրդի վրայ, չլինի թէ նա մոլորւի և տարւի «ծայրայեղ» յեղափոխականների դէպի կորստեան անդունդը տանող գործունէութեամբ: Ահա ա-

մենայարմար ընդհանուր ամենաարժանի գնով ու ամենա-
անվտանգ ճանապարհով իսկական ազգասերի մեծ հըռ-
զակ ձեռք բերելու:

«Ժողովրդին հաց պէտք է տալ», ասում են մեր
ժողովրդի «իսկական բարեկամները»: Ո՞վ է հակառակը
պնդում. ո՞վ է ասում, թէ հարկաւոր չէ հաց տալ:
Բայց դուք ինքներդ ինչո՞ւ գոնէ այդ չէք անում, ին-
չո՞ւ այդ պարպքն էլ ծանրաբեռնում էք յեղափոխա-
կան կազմակերպութիւնների վրայ: Ո՞ր էիք դուք, երբ
Սասունի կոտորածից յետոյ «Դաշնակցութիւնը» ստիպ-
ւած եղաւ մասամբ շեղել իւր բուն գործունէութիւ-
նից և բարեգործութեամբ զբաղել իւր սեփական մի-
ջոցներից դրամական նպաստներ բաժանելով բոլորովին
անօգնական մնացած երկրին: Ո՞ր էիք դուք վերջին
կոտորածներից յետոյ, երբ դարձեալ «Դաշնակցութիւն»
առաջինն եղաւ թշուառ, թալանւած, արիւնաքամ ժո-
ղովրդին անմիջական դրամական օգնութիւն հասցնողը:

Այժմ էլ երբ դուք զբաղւած էք միայն հայրենա-
սիրական քարոզներ արտասանելով և չնչին կոպէկներ
էք միայն հանում. ձեր հաստափոր բարեկամների գըր-
պաններից, դարձեալ ամերիկացի, անգլիացի, մինչև իսկ
գերմանացի և շվեյցարացի պաստօրներն են մեր ժողո-
վուրդին օգնութիւն հասցնողը:

Ամօթ ձեզ...

«Ժողովրդին այլևս զէնք չպէտք է տալ»: Այս խօս-
քերն արտասանում են այն ժամանակ, երբ փաստերը
պարզ ցոյց են տւել, որ կոտորելը, թալանելը, աւեր-
ւել են այն գիւղերը, ուր ինքնապաշտպանութեան հա-
մար զէնքի հարկաւոր քանակութիւնը չկար, երբ ար-
դէն ձեռքի տակ ունինք փայլուն ապացոյցներ, որ այն
տեղերը, որտեղ մենք ունեցել ենք զէնք կամ զինւած
հայրուկներ, կուռել, պաշտպանել են իրենց կայքը,
գոյքը կամ թէ բոլորովին ազատ են մնացել յարձա-
կումներից: Այս խօսքերն արտասանում են այն ժա-
մանակ, երբ Տաճկահայաստանի ամեն կողմերում, մանա-
ւանդ ազատ մնացած վայրերում, օր է օր ս պ ա ս լ ու մ
են նորանոր ընդհարումներ, երբ կառավարութիւնը
պատրաստ իւր տրամադրութեան տակ է պահում ի
րեն ծառայութիւններ մատուցած համրիական զնդե-
րին և միւս կիսավայրերի լեռնականներին. երբ միւս
կողմից զէնքի նշանակութիւնը հասկացած հայ ժողո-
վուրդը յուսահատական աղաղակներ է հանում և ձեռ-
քերը պարզած զէնք է հայցում. երբ թ ա լ ա ն ւ ա ծ
գիւղերն իրենք իրենց մէջ հանգանակութիւն են բաց
անում իրենց վերջին կոպէկները գուրս են հանում
զէնք ձեռք բերելու համար:

Ժողովուրդը զէնք է պահանջում, իսկ մեր խոհեմ
գործիչներն աշխատում են հաւատացնել ժողովրդին,
որ նա սխալոււմ է. նրան ոչ թէ զէնք է հարկաւոր,
այլ հաց...

Հաւատա՞նք այդ խոհեմների անկեղծութեան:

«Հարկաւոր է դադարեցնել յեղափոխական շարժու-
մը», պահանջում են նրանք: Այս կէտում դրանց հետ
միանում են և նրանք, որոնք վերջին կոտորածների տպա-
ւորութիւնից դեռ չեն ազատուել և խօսում են աւելի
զգացմունքով, քան թէ խելքով:

Մենք արդէն քանիցս անգամ առիթ ենք ունեցել
ցոյց տալ որ յեղափոխական շարժումն անհնարին է
կանգնեցնել, քանի որ նա հետեւանք է Տաճկահայաս-
տանում տիրող անտանելի պայմաններին, և քանի վատ-
թարանան այդ պայմանները, այնքան աւելի սաստիկ
պէտք կը զգացւի ուժեղ յեղափոխական շարժման:
Միմիայն իրերի անկարգ դրութեան բարեփոխումը կա-
րող է վերջ տալ յեղափոխական շարժման:

Պահանջելով դադարեցնել յեղափոխական շարժու-
մը, դրանք կողմնակի կերպով մեղադրում են յեղափո-
խականներին, համարելով նրանց այդ բոլոր աղէտների
պատճառը: Կոտորածների պատասխանատուութիւնը յե-
ղափոխականների վրայ բարդելով և յուսահատութեան
մէջ ընկնելով, այդ կարճամիտները մոռանում են մարդ-
կային պատմութիւնը. մոռանում են, որ ուրիշ ազգեր
աւելի սոսկալի արհաւիրքների միջից են անցել և ի-
րենց ազատութեանը հասել. մոռանում են և հայոց
պատմութիւնը, դարերի ընթացքում հայերի կրած
դժոխային տանջանքները:

Դառնալով վերջին կոտորածներին, հարցնում ենք.
չէ՞նք չափազանցում արդեօք դրանց բացասական
նշանակութիւնը:

Վերջին դէպքերը մեծ հարւած էին հայ ժողովուր-
դի համար, այդ անհերքելի է. ամենքն այդ զգացին
և սոսկացին թէ մենք և թէ ուրիշները. զգացինք, ո-
րովհետև մեր թշնամիները գործում էին սրերով, հրա-
ցաններով, որովհետև ամենքի աչքի առաջ արիւն էր
հոսում և այդ բոլորը կատարւում էր ազատ համար-
ձակ:

Սակայն մենք մինչև այժմ էլ նոյնպէս դո՛հեր ենք
տալիս, հայ ժողովուրդն արիւնաքամ էր լինում, հայա-
բնակ դաւառներն ամայանում էին կամ բռնւում քըր-
դերով, չէրքէզներով և այլ լեռնականներով, բայց ոչ
ոքի վրայ այս հանգամանքը հարկաւոր ազդեցութիւնը
չէր թողնում, ոչ ոք չէր սոսկում, չէր կատաղում, ոչ
ոք չէր մտածում հարկաւոր չափով ժողովրդի այս ան-
տանելի պայմանների մասին: Այստեղ սուրը հազիւ էր
խաղում, արիւնը հազիւ էր հոսում, բայց և այնպէս ժողո-
վուրդը ուժասպառ էր լինում և լուռ ու մունջ կ օ տ օ ր
ւ ու մ երկրի ընդհանուր պայմանների ճնշման տակ:
Ո՞ր են մեր բազմամարդ հայաբնակ դաւառները, ո՞ր
են նրանց չարքաշ բնակիչները: Թողնենք հեռու-
անցեալը: Մեր աչքի առաջ դատարկւում են զգալի կեր-
պով Մշոյ դաշտը, Վասպուրականը, Վարնոյ և Բաբեր-
դի շրջակայքը, Բնուսը, Բասենը... Մեր աչքի առաջ
Ալաշկերտը Բայազէտի հետ միասին կորցրին իրենց

ընկերները 9/10 մասը զուտ հայաբնակ Կիլիկիայում մընացել է հազիւ մի երկու գիւղ Մինչգեու ոչ որ չի լսել, որ այդ կէտերում կ'ոտորած եղած լինի:

Չէ՛, հայ ժողովուրդը անկարող է ապրել Յաճկահայաստանում տիրող կարգերում: Նա ուժասպառ է լինում, նա մեռնում է, նա չէ կարող չբողոքել, ոտի չկանգնել և չգիմել յեղափոխութեան, իբրև իւր միակ փրկարարին:

Մեր յետհետ ազգասէրներին՝ բոլոր քարոզները շատ-շատ կուեննան բացասական նշանակութիւն, կը դանդաղեցնեն յեղափոխական ընթացքը: Արող էք արմատախիլ անել հայ ժողովրդի արեան մէջ մտած կեանքի նորանոր պահանջները, կարող էք փոխել նրա ուղեղը և ներազները, յոյս ունէ՛ք նրան դնել ստրկական, անասնական դրութեան մէջ, — եթէ այո՛, փորձեցէ՛ք, և այն ժամանակ միայն դուք կարող էք յոյս ունենալ յեղափոխութեանը վերջ տալու:

Ժողովուրդը սկսել է յեղափոխութիւնը և նա կը տանի մինչև վերջը, իսկ առայժմ նրան մնում է լաւ ճանաչել յեղափոխական ճանապարհի վրայ ընկած զանազան տեսակ աղբերի իսկական նշանակութիւնը և մի կողմը շարտելով դրանց, անարգել կերպով շարունակել իւր փրկարար կռիւը:

Առաջարկ

Ն Ա Մ Ա Կ Պ Ո Ւ Ն Ս Ի Ց

31/12 ապրիլ 96 թ.

Բուլգարիոյ իշխանը դահիճ սուլթանին հետաւիր մեծարանքովը շացած՝ թերևս բաւական կը միայ իր գահին ապահովութեան համար միլիոններ զոհող անխիղճը, սուլթանին ու ցարին սիրելի ըլլալու համար՝ դիակներու վրայ անհոգ կը պարէ: Մակեդոնիան կորուսած է ու սուլթանական անագորոյն ձիրաններէ ազատած Բուլգարիան աւելի վայրագ թշնամի մը՝ ցարին կենթարկելի:

Երբ Ֆէրդինանդը Պոլսի փողոցները իր հետևորդներով գոհ ու ուրախ կը շրջի, ի՛նչ կը մտածեն արդեօք Մակեդոնիոյ սովալուկ գիւղացիներն ու 95-ի հերոս նահատակներուն սուներները: Ստրկութեան ամեն երանգներով ծածկած Մակեդոնիան ո՞վ գիտէ, ի՛նչ խուլ կը բողոքէ, բողոք մը, որ բռնակալութեան դատապարտութիւնն ու անկուճն է: Բողոք մը, որ օր մը չամփոքներու ու Ֆէրդինանդներու դժոխային ծիծաղները յուսահատական վայնասուններու պիտի փոխէ:

Մակեդոնիան անօթի է ու Ֆէրդինանդը սուլթանի ծառաններուն ոսկիէ թանկագին ընծաներ կը բաշխէ, արդեօք գոհ է բուլգար ժողովուրդը՝ որ իր արիւն քրտնքին վաստակը դեռ քանի մը տարի առաջ իրենց արիւնը խմող ձիւաղններուն տրւէր: Եւ սուլթանը մինչգեու բա-

րենտրոգումներու գործադրութեան հարկաւոր դրամը չունիմ կըսէ, տասը հազար ոսկի կը մննէ Յէֆթէրտարի պալատը նորոգելու համար, ուր ընդունւեցաւ իր յսիրական իշխանը՝:

Ֆէնէրի բուլգարական եկեղեցիին այցելութեան ատեն, երբ իշխանը ներս մտաւ, մահնդոնացիներու հոծ բազմութիւն մը կեցցէներով զայն ողջունեց, իսկ երբ դուրս ելաւ՝ խոր լուլթիւն կը տրեք, այդ միջոցին երիտասարդ մակեդոնացի մը մօտենալով՝ ուղերձ մը ներկայացուց իշխանին. հետևորդ թիւը փաշան ուղեց առնել, բայց երիտասարդը քաշելով ձեռքէն իշխանին երկնցուց ըսելով. «Ձեզի համար է մակեդոնացիներու կողմէն», որ ընդունեց: Ընդհանուրին արապայտութիւնը տխուր էր, ամենքը լաւ կըմտնէին իրենց կացութիւնը և գիտէին թէ՛ որի հետ է դործերնին:

Մակեդոնական շարժումը խեղդել ջանալէ վերջ, այժմ Ռուսիան կաշխատի բուլգար եկղաբուրութիւնն ալ ջնջել ու յունական պատրիարքին վերադարձնել: Մակեդոնիոյ մէջ իր նախկին իրաւունքները: Այս մասին ձեռնարկներ ըլլալ սկսած են:

Ֆէրդինանդ իշխանի Պոլիս այցելութիւնը զգացող հայերու համար կատաղութեան նոր առիթ մըն է. չէ՞ մի որ մեր դահիճն նկամամբ ամեն համակրութիւն զայն քաջալերել ու հազարաւոր անմեղ նահատակ հայերու յիշատակն անպատել է: Մակեդոնացիին համար այս վատութիւնը յուսահատ մոլեգնութիւն կը պատճառէ: քանի որ այս դէպքին մէջ կը նշմարէ իր դատին փրձացումը: Ֆէրդինանդը իր թագին Կնոզը ծախեց Մակեդոնիան:

Յեղափոխական Մակեդոնիան յուսահատ չէ սակայն, նա վստահ է իր յաղթանակին վրայ...

Մեր սրտագին մաղթանքները մակեդոնացի յեղափոխականներուն՝ իրենց սրբազան գաղափարի յաղթանակին համար:

* *

Բուլգարիոյ իշխանը իր երեսը ծածկած է հայոց պատրիարքի կողմէ ղեկած պատգամաւորութեան ու պատին ետեէն իր շնորհակալութիւնը ղեկած է հայոց պատրիարքին: Հանելուկը լուծելը դժուարին չէ: Ֆէրդինանդ իբրև հիւր սուլթանին, նախապէս հրահանգ ստացած է Երլտըզի ներքինանոցէն՝ սառն վերաբերել դէպի հայոց պատրիարքարանը, որ Խզմիրէան դժնիկ փուշ մըն է սուլթանի կասկածաւ, սարգանաբաղոսի աջքերուն: Նոյն իմաստով հրահանգ տրւած է Ռուսիոյ գեսպանատան կողմէն:

Ֆէրդինանդ, այսպէս, ինքզինքը գտած է երկու սուրբուրու մէջ, մանաւանդ որ ինքն ալ տափակ մարդ մըն է, անկարող գնահատելու դէպի ազատութիւն ձգտող ազգի մը դիւցազնական, մարտիրոսական ջանքերը, այնքան շուտ մոռանալով թէ՛ ինքն այսօր իշխան է ազգի մը, որ հայոց վիճակակից էր ասկէ 18-20 տարի առաջ: Ֆէրդինանդի այս վարմունքը չի կըրնար մեզ վիրաւորել, կը ցաւինք իր վրայ այնպէս, ինչպէս տխմարի մը վիճակին:

* *

Ձատկւայ տօնին, Ս. Պատրիարքը, իր ընդունելութեան օրը բազմաթիւ հանդիսականներու ներկայութեանը

Համառօտ տեսութեամբ մը կը պարզէ իր գործառնութիւնները, սուր լեզուով մը ջրելով կարգ մը ամբաստանութիւններ, որոնք պատրիարքին կը վերագրեն ինչ ինչ անտեղի ձգտումներ, իբրև թէ Իզմիրլեան պատրիարքի իրաւասութենէ դուրս ելած, իրաւունք տւած ըլլայ, որ թիւրք կառավարութիւնը կասկածոտ աչքով դիտէ Հայոց Պատրիարքարանը: Իզմիրլեան ըսած է թէ՛ ինքը, միշտ համաձայն իրեն գործակից վարչական ժողովներու հետ, իր պատրիարքութեան առջի օրերէն սուլթանի կողմէն եկած պատուէրի մը համեմատ, ճշմարտախօս միջնորդ մը եղած է: Երբ լորդի ու Հայոց ազգին միջև գաւառներէն եկած տեղեկութիւնները ճշտապէս հաղորդած է Դուան, ինչքի, կեանքի ու կրօնքի պահպանութիւնը խնդրած է միշտ: Ասոնք եղած են իր գործերը, և երբ պատեհ առիթը գայ, ազգը ներկայացնող ժողովին առջև իր գործքերուն մանրամասն հաշիւը տալէ չէ փախչիր:

Իզմիրլեան, բնականաբար վշտացած, ինչպէս ամեն հայ ներկայ վիճակէն, սակայն յուսահատ մարդու մը երեւոյթը չունի իր սուր ու խայթող նայածքին մէջ: Զինքը կը թթւեցնեն ներքին անկարգութիւններ, նենգութիւններ, խաբեբայութիւններ, որոնք յեղափոխութեան անունին տակ, օձի գալարներով կը սպրդին ամեն տեղ կը կողոպտեն, կաւազակին պոռնկանոցները կշտացնելու համար: Յեղափոխական անունին տակ շահատակող կարգ մը գործիչները իրենց պատասխանատուութիւնն ըմբռնելու աստիճանին չբարձրացան դեռ. լաւ կաշմակերպութեան մը շնորհիւ, իրենք կրնային արգելել շատ անկանոնութիւններ, և իրենց գործքերու վրայ ունեցած ճշգրիտ քոնդուսով մը, ահ ու սարսափ ձգել խաբեբաներուն մէջ: Ասոնք կուշանան, որով ազատ միջոց տրուեցաւ մանկական խաղերու, աւազակներու, խաբեբաներու, այնպէս որ, Յեղափոխութիւնն իր ամբողջին մէջ այսօր ցեխոտ, կեղդոտ երեսներով կերևայ հայ ընկերութեան առջև: Ասոնք ծանր են անշուշտ լսելը ոմանց կարծիքով պէտք չէ անպատուակ խօսել, պարտկելու է կըստի, նոյն իսկ տկարութիւնները ու ծիածանի գոյներ ցոլացնել անոնց վրայ: Աղջմտութիւն չէ սա. Յեղափոխական մարմինները խորշելու են ստուգեան, խաբեբայութեան երեսէն. նախապէս իրենք վրէժխնդիր ըլլալով ատոնց դէմ, կեղծ դիմակները բզբկտելու և ինկած վարկերը բարձրացնելու են:

5/17 ապրիլ 96 թ.

«Դաշնակցութեան» ահաբեկիչներէն մին կալթա-Գարաբէջ-Ենի խանին 3-րդ յարկը նշանաւոր վաշխառու խասգիւղցի Եղիա Շահբազեանի գրասենեակը՝ Պոլսի Աեդրոնական Կոմիտէին մէկ պաշտօնագիրը տարած ու արտաքին բաժնին մէջ յիշեալին գրագրին յանձնած երբ կը վերագառնար առաջին սանդուխէն իջած պահուստ Եղիային ձայնը կը լսէ, որ ոստիկան կը կանչէր. ահաբեկիչը մտածելով որ նամակը ոստիկանութեան պիտի յանձնուի, կը վերագառնայ ու բռնի ձեռքէն նամակը առնելով կը մեկնի. բայց Շահբազ կսկսի ետևէն «բռնեցէք բռնեցէք» պոռալ ու մինչ դեռ ահաբեկիչը գէպի վեր կուղղէր զինքը մատնել

յանդգնող դաւաճան գրագիրն ու էֆէնտին Աեդրոնական Կոմիտէի որոշ հրահանգին համեմատ սպաննելու համար, խանին դռնապանները ետևէն երկու ձեռներուն դաստակներէն կը բռնեն: Իզուր ահաբեկիչը կը յորդորէ զիրենք որ թողուն զինքը ըսելով՝ թէ ինքը յեղափոխական մըն է ու իրենց պէս թշուառներու վրիւթութեանը կաշխատի. բռնակիրները չեն ուզեր լսել. այս վտանգաւոր կացութենէն ազատելու համար կը յաջողն աջ ձեռքովը հանել ատրճանակը ու բռնողներուն պարպելով՝ ձեռքերէն կազատի: Քիչ մը շարած, կարծելով թէ Շահբազի յարկին վրայ է, կը բանայ իր դէմի դուռը և տեսնելով թէ սխալած է, կը դառնայ, բայց բռնակիր մը իր անցքը խափանելու համար դուռը գոցել կուզէր, ձախ ձեռքն ունեցած երկրորդ ատրճանակ մը անոր ոտքերուն կը պարպէ և դուռը բանալով կսկսի վար իջնել, երկրորդ սանդուխին վրայ կը պատահի թուրքի մը, որ նոյն պահուն Շահբազին սենեակն էր. սա սարսափած կսկսի աղաչել, որ խնայէ իրեն: Մեր կտրիչը արհամարհոտ եղանակով մը «հայտէ դնայ, կեանքդ դաւակնելուդ բաշխեցի» կըսէ ու կանցնի: Աերջին սանդուխին գրուսը բռնակիր մը կը հանդիպի, որը ապտակով մը կը տապալէ և անխուով շարունակելով իւր ճամբան հանդարտ քայլերով խանէն դուրս կելլայ ու կանհետանայ: Այժմ ամէն վտանգ վերցած է իրեն համար: Աստիկանութիւնը շատ քանքեր կընէ զայն գտնալու, բայց չպիտի յաջողի:

Ենի խանի դուռը կալթաթիոյ ամենէն բանուկ հրապարակին վրայ է, զինուորական ու ոստիկանական կրկին պահականոցներէ քայլ մը միայն հեռու, հրապարակին ամեն անկիւնները ոստիկան ու ոստիկան զինուորներ կան, իսկ ճամբուն վրայ լրտեսներ միշտ կը վիտան:

Ի՜նչքը պատահեցաւ երեքշաբթի, ապրիլ 2/14-ին, ցորեկւան ժամը եւրոպական մէկին:

Կ Ո Տ Ո Ր Ա Յ Ն Ե Ր

Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ա Յ Ի Յ

I

9/21 յունւար, 96 թ.

Սիլիկիոյ բոլոր քաղաքներն ալ զերծ չմնացին բընաւորի դժոխային վրէժխնդրութենէն:

Այնթապու մէջ մեր զոհերու թիւը կը հաշուեն 800-էն մինչև 1000: Աւարառութիւնք խիստ մեծ են, հրձիգութիւնք սահմանափակ 7-8 տան չափ միայն:

Սիլիկիոյ շատ մը քաղաքաց հետ յարաբերութիւնք 3 ամիսէ ի վեր ընդհատուած են: Աւճառականութիւնը մեռելութեան դատապարտուած է: Անասներն աներևակայելի են: Գրեւծ նամակներն թըրքական ցած գրաքընութեան չենթարկուած՝ չեն յանձներ իրենց տերերուն: Հայերն իրենց աներէն դուրս ելլելու չեն համարձակիր:

Թողովրդեան մեծ մասն անսւաղ կը տառապի...

Ձանաղան քաղաքներ մասնաւոր քննիչներ զրկեցան, բայց ատիկա ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ թիւք կառավարութեան խայտառակ մի ձեւակերպութիւնը, միշտ ի վնաս հայուն: Այն նշանաւոր ազգայինները, որոնք կոտորածէն ազատուած են, բանտերու մէջ կը գտնուին: Ասոնք կամբաստանուին իբր թէ դրամով և այլ միջոցներով նըպաստած լինին Զէյթունի ապստամբութեան:

Ուրֆայի վերջին դէպքի զոհերն 6000-էն աւելի կը հաշուեն: Պիրեճիկ, ուր խիստ փոքրամասնութիւն կը կազմեն հայերն, գրեթէ ոչնչացուցած են: Հաճնի շքրջակայք և Զէյթունի բոլորտիքը գտնուող բոլոր հայաբնակ գիւղերը, Չմլկածակի և Արաբկիրի պատկերը կը ներկայացնեն, ինչպէս նաև ուրիշ շատ տեղեր, որոնց քստմեծի մանրամասնութիւններն պաղարիւնութեամբ լսելն իսկ անկարելի է...

II

6/18 փետրւար 99 թ.

Վոտորածներու մանրամասնութիւնը կը պակսին դեռևս: Այնթապի նիւթական վնասը 400,000 օսմանեան ոսկի հաշուեր և մատուցեր են կառավարութեան, որ ինքը կողոպտեց արդէն: Անձի կորուստ 4-500 հոգի միայն: Մարաշէն, Այնթապէն և Քիլիսէն բաղմաթիւ մարդիկ բանտարկուած են: Կը լսենք թէ՛ ասոնք ամբաստանուած են իբր թէ Զէյթունի ապստամբներուն օգնած ըլլան:

Ուրֆա, Պիրեճիք, Արաբկիր, Խարբերդ, Տիգրանակերտ և բոլոր իրենց շքրջակայ հայ գիւղերու մէջ սուկայի անգթութիւններ գործուած են: Կըսուի թէ՛ 200-էն աւելի աղջիկներ (վերջին ստոյգ լուրերուն նայելով, 1000-էն աւելի է յափշտակուած կանանց թիւը) յափշտակուած և դէպի Մուսուլ տարուելով՝ տեղական ցեղապետներուն ծախուած են՝ իւրաքանչիւրը 50 փ ա ռ ա յ ի:

Զէյթունի խնդիրը կարգադրելու համար գնացող հիւպատոսները դեռ Մարաշ չհասած, սուլթանի հրամանաւ Էթէհմ փաշան պաշտպաններով յարձակում մ'ըրած է: Ծննդեան խթման օրը, բայց հազիւ թէ մի քանի պահակները կրցած է կոտորել, վերջին պահականոցէն մեծ յարձակում մը լինելով՝ ահաբիւն կոտորած մը տեղի ունեցած է: Թէև ստոյգ լուրեր կը պակսին, բայց սա չափը ճշմարիտ է, որ Մարաշի եկեղեցիներն ու աղօթարանները լիքն են վիրաւորեալ թիւք պաշտպաններով և զինուորներով: Այս մեծ պարտութենէն յետոյ Էթէհմ փաշան ստիպուած է զօրքերը վար իջեցնել Մարաշ:

Վոտորած եղած տեղեր, մեր հարուստ տեսած ընտանիքներէն շատերը նպաստներով կապրին: Ուրֆայի մէջ մարդ չէ մնացեր: Մարդկային ամենահրեշտային վարագութիւններ հոն ի գործ դրուած են խեղճ անդէն հայոց վրայ: Պիրեճիք նոյնը ըրած են, ուր 189 մեռեալ և ողջ մնացածներն ալ թրքացուցած են:

Այժմ Պոլսէն և Ատանայէն պաշտօնեաներ կը ղըրկ-

ւին, որպէսզի թրքացածներն իրենց կրօնին դարձնեն: Ի՞նչ յիմարութիւն. ո՞վ կարող է ըսել թէ՛ զիս բռնի թրքացուցին, գիտնալով, որ վերջը ի՞նչ զարհուրելի փորձանքներ պիտի գան իրենց գլխուն:

Մարաշի մէջ կորուստը խիստ մեծ է: Շատ անձեր զոհ գացեր են վայրագութեանց: Մեռեալներու մէջ բացի վեց քահանաներէ, որք են՝ Տ. Գէորգ, Տ. Արսեն, Տ. Աւարդան, Տ. Յովհաննէս (Աարժապետեանը չէ) և մի ուրիշը, ու 500-ի չափ ընտիր երիտասարդներ և ուրիշները. միմիայն լուսաւորչական հայոց կորուստը 800-էն աւելի է:

Ողջ մնացածներն նահատակածներէն թշուառ են. ասոնք մի անգամ մեռան սրով կամ բոցի մէջ, բայց ասոնք, այս կենդանի մնացածները. — անտուն, անպատասպար, անօթի, մերկ և իրենց կեանքն ու պատիւը բարբարոսին ձեռք մնացած... Վէրքը լայն և խոր է. ո՞վ պիտի բուժէ զայն...

Նպաստները շատ դանդաղ կը հասնին: *Քարո*

Ս Պ Ա Ր Կ Ե Ր Տ

(Վ Յ Ր Ջ)

II

Ինչպէս ասացի, մեր սուրհանդակների բերած տեղեկութիւնները դեռ շատ թերի են, որովհետև նրանք կարողացել էին 2 ամիս մնալ և մտնել գաւառի խորքերը, ուր աջուձախ կոտորած, կրօնափոխութիւն էր տեղի ունենում: Նրանք գրեթէ ամեն տեղ յայտնուում են և խրախուսելով «Ռաշնակցութեան» խմբերը՝ շատ տեղեր յամառ գիմարութիւն են ցոյց տալիս: Բայց երբ ամբողջ գաւառը վերջնականապէս ընկձուում է և մահմեդականութիւն ընդունում, բնակիչներից հազար հոգու չափ, որոնց մեծ մասը երիտասարդներ են լինում, քաշում և թափում են Մոկս, գիշերները քայլ առ քայլ ձղելով ձիւնը՝ ու անցնելով սարերի վրայով: Սուրհանդակ Շ-ի դրդամբը երիտասարդները գիշերով կոտորում են 4 գիւղի, այն է՝ Սև-Քարի, Ճաճ-Լանի, Հիւրիւկի և Կոտեցի տեղած գրօշակները, որից մօլանները վախենալով, թէ հայերը ոյժ կազմած կարող են իրենց վրայ յարձակել, փախչում են այդ գիւղերից: Մոկս հասնելով, փախտականները մի կերպ տեղաւորում են այդ գաւառում, ողբալով մէկը իւր եղբոր, միւսը՝ հօր, երրորդը՝ զաւակի մահը... Սուրհանդակները վերցնելով իրենց հետ 70 երիտասարդներ, իջնում են Ռշտունիք, Վան գալու համար: Կառավարութիւնը գլխու ընկնելով, խիստ արգելում է դրանց առաջ ընթանալ, սակայն Շ... և իւր ընկեր Մ... փախչում են և այժմ Վանումն են:

Քիւրդ շէյխերը և մօլանները, որոնք հետամուտ էին այդ երկուսին ձեռք բերելու, լսելով, որ նրանք խոյս տուած են՝ մեծ բազմութիւն հետները տանելով, որով ամեն կեղեցագործութիւն երևան պիտի գայ, անմիջապէս տեղեկութիւն են տալիս Բիթլիզի վալիին. վերջնաւ երեք անգամ պաշտօնական հեռագրով պահանջեց Վա-

նի վարի նազըմ փաշայից մեր այդ երկու սուրհանդակներին. նազմ փաշան պաշտօնապէս պահանջեց առաջնորդից այդ երկու մարդոց: Ինչ խօսք, որ չյանձնեցան և առաջնորդը որտեղից գիտէ դրանց, որ նրան են դիմում այդպիսի պահանջումով. սուլթանի կռուվարուծիւնը իրեն գեադայուծիւն չանող հոգեորականին նկատում է իբրև յեղափոխական: Սոյն տեղեկութիւնները հաղորդւած է նաև Վանայ երեք հիւպատոսարաններին:

Սուլթանի ղրկած մեծ խմբով սօֆթաներից մի քանիսն արդէն նստած են Խիզան և Սպարկերտ ու մահմեդականութիւն են քարոզում: Բռնի մահմեդականացածներից ով որ միջոց է գտնում, փախչում է մօտակայ գաւառները կամ Վան: Նոր լուր առանք, թէ մահմեդականացած հայերը, որոնք բռնի, առերես են մահմեդականութիւն ընդունած, եթէ գաղտնի կիրպով ծեսեր են կատարում կամ աղօթում, սոսկալի ասնջանքների են ենթարկւում: Ինչպէս մի կին, գաղտնի աղօթելու ժամանակն նկատուով, ձեռքերը կտրում և գետն են ձգում: Դիմադրութեան ժամանակ հայերը մօտ 30 քիւրդ են սպանում, նոյն չափ էլ վերաւորում:

Կ Ո Տ Ո Ր Ա Շ Ի Յ Ո Ւ Յ Ա Կ Ը

(Թերի է, որովհետև սուրհանդակների դուրս գալուց յետոյ չգիտենք ինչ է կատարւել):

1. Սև-Քար	15	Տուն	15	Սպան., Դիմադր.
2. Ճաճւան	40	"	39	" կուած
3. Կօտենց Վերին	30	"	17	" "
4. " Ներքին	10	"	7	" "
5. Ներքան	8	"	5	" "
6. Օղանդ	13	"	12	" "
7. Հիւրուկ	30	"	18	" "
8. Բազենց	20	"	10	" "
9. Լւառ	15	"	8	" "
10. Բազնից վանք	15	"	2	" "
11. Թաղ	15	"	4	" "
12. Կեղես	10	"	8	" "
13. Տանձիս	10	"	4	" "
14. Տօսու	25	"	9	" "
15. Դալարս	20	"	7	" "
16. Յարգին.	5	"	4	" "
17. Հիւսսոյ	20	"	12	" "
18. Խոյթ	15	"	6	" "
19. Հիւրուկներ	20	"	7	" "
20. Պատրաց	10	"	8	" "
21. Սորի	25	"	8	" կուած
22. Բերդաղ	10	"	6	" "
23. Բաստ	55	"	60 ¹⁾	" կուած
24. Սորւա վանք	"	"	3	" "
25. Կեղիսի վանք	"	"	2	" դիմադրած
26. Սօզանց	21	"	13 ²⁾	" կուած
27. Առնջիկ	20	"	9 ³⁾	" դիմադրած
28. Կռան	5	"	3	" "
29. Տւաղուս	20	"	11	" "
30. Դաշտ	11	"	7	" "

1) Բաստի մէջ դիակները հաւաքել եւ այրել են քիւրդերը:
 2) Սօզանցի մէջ քանիսն դիմադրելուց յետոյ երրորդ յարկից իրեն վար է նստում եւ չախչախում:
 3) Առնջիկ դիակները այրում են:

31. Մատ	20	Տուն	13	Սպան. —
32. Մատած մէն	13	"	6	" —
33. Շերնիկ վանք	13	"	4	" —

* *

Ամբողջ Սպարկերտում մօտ 14000 հայ են հաշուում, որոնցից 4000-ը կոտորւած, սառած և անյայտ է, 2000-ի չափ խոյս տւած, իսկ մնացածը բռնի կրօնափոխ եղած:

Պ Ր Ո Ւ Ս Ա Յ Ի Բ Ա Չ Ա Ր Գ Ի Ի Ղ Է Ն

III

(Վ Շ Ր Ջ)

Պրուսայի Բազարի նահանգի հայերը կարելի է ըսել թէ՛ շատ խաղաղիկ ժողովուրդ մ'էին. չնայելով որ միշտ կառավարական գող պաշտօնեաներէ և զինեք շրջապատող մուհաճիր և չէրքեզ տարրերէն կանարգւէին, կը հարստահարւէին և կը կողոպուէին: Շնորհիւ հայերու այս թոյլ և վախկոտ բնաւորութեանը, շատ ազդեցիկ տաճիկներ չնչին պատուակներով սուտ զրպարտութիւններ ընելով հայերուն վրայ՝ ահագին հարստութիւն դիզեցին, անհաւատալի կաշառքներ առնելով անոնցմէ: Կեղտոտ զապթիաներն անգամ, սիրտ առնելով երբ գիւղեր կերթային հարկ հաւաքելու, քմահաճ բռնաւորներ կը դառնային: Այծի միս չէին ուտեր, ոչ խարի կուզէին:

Հիմա այս չափն ալ հերիք չեն սեպեր թուրք բաղդահնդի պաշտօնեաներ, որոնք անօթի շուներ են. յեղափոխական շարժման պատրակին տակ, կը հալածեն, կը կեղեքեն և կը շորթեն հայերը. և որպէսզի իրենց չար նպատակին մէջ աւելի առաջ երթան, երբեմն երբեմն լեռներու և ճամբաներու մէջ հայեր սպանել կուտան չէրքեզներուն և մուհաճիրներուն. ասով կուզեն հայերը յուսահատութեան մղել և այդ յուսահատութեամբ անոնց գերեզմանը պատրաստել: Ահա այսպիսի պաշտօնեաներ են յարբինամ սուլթանին երկիրը վարողները:

Այդ գիւղերու խոշոր աղաները, որոնք կը փայլին իրենց գծուծ շահախնդրութիւնով և նկարագրով մեծապէս նպաստեցին թիւրքերուն աներես լրբութեան, անոնց ամեն պահանջներուն, անիրաւութիւններուն առջև չէլէթ եփէնտիմ ըսելով: Երբ ժողովուրդը կը խնդրէր, որ իրեն ցաւերը, բողոքները կուսակալին իմաց տրին, հաստափոր աղաները սագի պէս տնտնալով վարպետութենով կը խաբւրէին ժողովուրդը կլեցնելով անոնց, ՛՛Ախ, գէշ ժամանակներ են, ի՛նչ ընեք, համբերելու է՛: Սակայն թիւրքերը ատմախ հայ ջոջերուն պէս չէին խորհեր, անխնայ առաջ կը տանէին իրենց շահատակութիւնները և ջլատիչ հաշմանքները խեղճ ժողովուրդ, սրտացաւ մէկը չունի, որ իր գօթախտութիւնը ներկայացնէ կուսակալին և թուժ գնէ Խալիներու, վատ, մոլեռանդ գայմագամներու չարութեանց առջև:

Երբ այդ տխմար աղաները ժողովուրդին շահերը չը պաշտպանելէ զատ, քաջալեր կըլլան Ռէճէպիներու, Խալիլներու և սրիկայ գայմագամներու անօրէնութեանց և նենգութեանց, միայն իրենց հանգիստն ու պահպանութիւնը աչքի առաջ ունենալով, միթէ տեղը չէ, որ սրբազան գնդակ մը երբեմն արդարութեան թարգման հանդիսանայ:

Քաղաքի լիտի գայմագամը իր ձեռքին տակ ունէր նաև յայտնի մատնիչ և սրիկայ անձնաւորութիւն մը՝ Արմէն Լուսինեան, որ բարոյական ստորութեան բոլոր կերպարանափոխութիւնները կրելէ յետոյ, արդար վռէժիւնդրութեան ձեռքէն հալածական, թիւրքերին ճիւղպէին տակ կճկտած, կարծեմ թիւրքցած ալ, դաւաճան խորհրդականն եղած էր միշտ գայմագամին և իր տարաբախտ ազգակիցներուն դէմ ակոյայ կը կրճտեցնէր:

ՍԵՐԱՍՏԻԱՅԻ ՏՈՒՉԱՍԱՐ ԳԻՒՂԷՆ

Քաղաքէն 6 ժամ հեռու 250 անւոր զուտ հայաբնակ գիւղ մըն է Տուզասարը: Հոկտ. 30-ի օրը արշալուսին, 3000-է աւելի չէրքէզներէ, թիւրքերէ ու քերդերէ բաղկացած խուժանը՝ միացած կանոնաւոր զօրքերու հետ, վերի կողմէն յանկարծակի մուտքնաբար գիւղին վրայ յարձակեցան: Գիւղացիք սարսափահար թողին տուներնին ու փախան մօտակայ բլուրը: Յարձակողները նախ կրակի տւին տանիքներու վրայի փայտի դէզերը, ետքը կոտորելով դռները՝ սկսան կողոպտել ինչ որ գտան տուներու մէջ: Մինչև ժամը 10 այսպէս շարունակեցաւ. 250 տունէն հազիւ չքանդուած 30 տուն մնաց: Այդ միջոցին Գողասարի գայմագամը իր հեծելազօրքով կուգայ, և ըսելով՝ որ բան չկայ՝ կստիպէ բլուրն ապաստանած հայերը, որ վար իջնեն: Խեղճերը ճարհատ կը հնազանդին: Յարձակման միջոցին գիւղը մնացողներէն 30 հոգի մեռած ու 70 ալ վիրաւորուած էին:

Եօթն օր ահ ու սարսափով կրկին յարձակումի մը կսպասէր: Նոյեմ. 6-ին, կիրակի օր, առտան ժամը 2-ին, տեղի ունեցաւ այդ նոր յարձակումը. 6000 հեծեալ ու հետևակ պաշտպաններ ամեն տեսակ զէնքերով զինուած՝ չորս կողմէն գիւղը պաշարեցին ու բլուրի վրայէն սկսան անընդհատ հրացան արձակել: Այդ ատեն պատահած աղիկտուր տեսարանը նկարագրել անհնար է: Քանի մը անձեր գիւղին արևելակողմի Արծաթ քարին մէկ նեղ անցքէն հազիւ կրցան փախչել. քիչ վերջ թշնամիներ այդ անցքն ալ գոցելով, սկսան անխնայ կոտորել գիւղացիները, առանց սեռի ու հասակի խարութեան: Ողջ մնացող կիները ժողած ու տան մը մէջ փակած էին մինչև որ կողոպուտը վերջանար: Մինչև իրիկան ժամը 12 (ը. թ.) այսպէս շարունակեցաւ: Քանի մը օր վերջը աւերակ գիւղը դարձողները ամեն կողմ զարհուրելի կերպով սպանած դիակներով պատած գտան: Այս մեռեալները 7 օր անթաղ մնալէ վերջ, կառավարական մարդիկ զանոնք սայլերով փոխադրեցին գերեզմանատան մէկ անկիւնը փորած ահագին փոսը լեցնելու համար: Վերջին

կրօնական կարգն անգամ կատարելու չթողուցին և ցարդ չեն թողուր:

Թշուառութիւնը ծայրայեղ է. երանի մեռածներուն...

ՍԵՐԱՍՏԻԱՅԻ ԻՍՏԱՆՈՍ ԳԻՒՂԷՆ

Իստանուր Սերաստիայէն 8 ժամ հեռու գիւղ մըն է: Առտուն կանուխ 2000 անձերէ բաղկացած խուժանը առաջնորդութեամբ երասարցի նշանաւոր աւաղակապետ Պօշնակիի և իր ընկեր Քէչմօտըլը եանգէջի Ապպաս Տօճայի տղայ՝ Ապտիւրրահմանին և իստանուցի Խպրահիմ աղայի տղայ՝ Էմինին, յանկարծակի յարձակելով՝ սկսեցին անխնայ կոտորել անցէն ժողովուրդը: Տուններէն ամեն բան տարին, նոյն իսկ արմախքն ուրիշ ուտելիղէնները: Այժմ ողջ մնացող թշուառները յարդ կուտեն ու յարդի մէջ կը պառկին: Գիւղին Տէր Ռէթէոս քահանան լեռը տանելով՝ մորթեցին: Յարձակողներէ 3 հոգի միայն մեռան, իսկ գիւղացիներէն 25 հոգի ու 7 ալ վիրաւորուեցան:

Մեռածները այդ մարդեր են:

Կ Ե Ս Ա Ր Ի Ա

11/23 փետրուար 96 թ.

Կեսարիա դեռ սոսկումի ու սարսափի մէջ է: Նոյեմ. 18-ի մեծ կոտորածէն ի վեր, ամեն մարդ քաշած է իր տունը և ոչ ոք կը համարձակի դուրս ելնել: Մեղադրելի չեն, երբ մտածենք այն արտակարգ մոլեռանդութիւնը ու սխրիմ բնաւորութիւնը, որ յատկանիշն է այստեղի թիւրքերուն: Խեղճ հայերը այնքան սոսկալի տպաւորութիւն կրած են, որ դեռ իրենց աչքին առջև կը կարծեն տեսնել շաչիւնը այն սուրերուն, որոնք վայրենիներու ձեռքին մէջ, հարիւրաւոր անմեղ գլուխներ կը թափէին: Դեռ կը կարծեն լսել դժոխսի յին ձայները այն գազաններուն, որոնք փողոցներու և մտավաճառներու խանութներու մէջ, մարդկային սրունգներ, թւեր ու գլուխներ ցիցերու վրայ անցուցած, իրարու կը կանչէին վայրենի ծիծաղով մը՝ յՀասան, Հիւսէյն, մսի օխան 30 փարա, մէկ գլուխը 10 փարա, կառնե՞ս¹¹:

Չկարծէք թէ այս գազանները կշտացած են հայու արիւն խմելէ. երբէք: Միշտ նորանոր պատճառներ, կը փնտռեն, պատրուակներ կստեղծեն՝ յարձակելու և իսպառ ջնջելու մնացածներն ալ, որոնք կենդանի նահատակներ են իրենց կրած անտանելի տառապանքներով ու վշտերով: Այսպէս երբք շարժաթ առաջ, գիշեր ժամանակ, թիւրք մը, ո՛ր գիտէ թէ ինչ պատճառով, կը սպաննէ ուրիշ թիւրք մը և արիւնը հայոց տուններուն վրայ քսելէ յետոյ, դիակը կը տանի իրենց գերեզմանը կը նետէ: Առաւօտուն կը տեսնեն դիակը, ինչպէս նաև արիւնով ներկւած հայոց դռները: Անմիջապէս

անհամար թիւերը, սուրբորով ու հրացաններով, բա-
 հերով ու մանգաղներով զինւած կը լեցւին ընդար-
 ձակ հրապարակ մը և «կեանքովար միւսիւմանը քէս-
 միշէր» ըսելով կը պատրաստեն նորէն յարձակում
 ընել հայերուն վրայ: Խեղճ հայերը կսկսին դարձեալ
 գողալ, լալ, տեսնելով իրենց կեանքին մօտալուտ վախ-
 ճանը՝ քստմենել միջոցներով: Բարեբախտաբար այս մի-
 ջոցին, այնպիսի անսպասելի կերպով մը երևան կելնէ
 ոճրին հեղինակը, որ այլևս կը պարտաւորին կենալ
 տեսնելով իրենց պատրակին խպառ անզօրութիւնը:

Դեռ հանդարտած չեն, սակայն այս անխիղճները
 անբաւական կը նկատեն եղածները ու մտադիր են նոր
 յարձակում մը ևս ընել պայրամին կամ անկէ ետքը:
 Այս բանին համար երդւնցած են 800-ի չափ թիւը-
 քեր: Եթէ կառավարութիւնը փոխելով իր ընթացքը
 չբարեհաճի առջևն առնել և կամ ուրիշ միջոց մը ար-
 գելք չըլլայ իրենց արիւնյալ գիտաւորութեանց գոր-
 ծադրման, ապահովապէս հայ անունը պիտի ջնջւի հոս:

Թիւրք կառավարութիւնը, Մայր-եկեղեցւոյ վրայ ի-
 ջած այն սոսկալի յարձակման մասին ինքզինքը ար-
 դարացնելու համար չկրնալով գտնել ուրիշ միջոց, հի-
 մակ սկսած է սա յերիւրանքը տարածել, թէ ծպտեալ
 հայեր եղած են պատճառը, որոնք գրգռելով թիւրքե-
 րը, առաջնորդած են զանոնք մինչև հոն: Է՛հ, ըսելիք
 չկայ, «քէսկին խրսրզ մալ սահիպինի աստըրըր (ճար-
 պիկ գողը կախել կուտայ ինչքին տէրը)», կրսէ իրենց
 առածը:

Գիւղերու վիճակն ալ խիստ անտանելի է: Կիկիի
 բնակիչները, որոնց երեք անգամ կողոպուելը գրած էի
 նախորդ նամակովս, այսօր հարուստ թէ աղքատ, մերկ
 են բոլորովին և չոր հացի կարօտ, բնակարանին բնա-
 կարան ըլլալու վիճակէն ելած է, որով խեղճերը պար-
 տաւորած են իրենց մարմինը յարգանոցներու մէջ տաք-
 ցընելու: Ատորածէն յետոյ հարիւրապետ մը, զոր կա-
 ռավարութիւնը որպէս թէ պահպանութեան համար,
 խրկած է զինւորներով մէկ տեղ, այլևայլ տանջանք-
 ներու կենթարկէ այս գիւղին երիտասարդները, պնդե-
 լով որ քովերնին գտնւած մարմինի հրացանները
 իրենց յանձնեն:

Նմանապէս երբ նիրզէ գիւղին վրայ կը յարձակին
 շրջակայ թիւրք գիւղացիներ, կառավարութիւնը յիս-
 նապետի մը հրամանին ներքեւ, զինւորներ կը խրկէ
 «հայերը պաշտպանելու» համար: Ասոնք փոխանակ հա-
 լածելու կամ պատժելու աւարառուներն ու ոճրագործ-
 ները, կսկսին մէկ կողմէն ծեծել ու նախատել հայերը
 և միւս կողմէն ալ շատ մը գիւրութիւններ տալ թիւր-
 քերուն, աւարներն ու թալանները նոյն իսկ իրենց ձեռ-
 քով վերցնելով անոնց կունակը:

Այս ամենը բաւ չէր կարծես, կառավարութիւնը ու-
 րիշ միջոց մըն ալ մտածեց խեղճ ժողովուրդը չարչար-
 կելու—կոտորածէն, անմիջապէս յետոյ սկսան եկող
 տարւան տուրքերը հաւաքել, այս տարիէն բնաւ պա-
 հանջ չունենալով հանդերձ, չնայելով տառապանքին
 և ոչ արիւն արցունքին այս թշուառներուն, որոնք ամեն
 բան յափշտակել տւած ըլլալով՝ չոր հացի իսկ կը
 կարօտէին: Որ մէկը թւենք:

ՆՆՈՐԱՏԻՈՒԹՅՆՆԵՐԻ ՅՈՒՑԱԿ

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Կեդրոնական
 սնդուկի մէջ ստացւած են.

Պ. Հակ 50 օսմ. ոսկի, Փայլակ 15 օսմ. ոսկի, Էվէ-
 լինա 300 օսմ. ոսկի. Անճանօթ 50 օսմ. ոսկի, Ատրու-
 շան 20 օսմ. ոսկի, Մծբին 30 օսմ. ոսկի, Հայկականի
 Տիկին Հրանդշ խմբէն 100 օսմ. ոսկի: Աթինեզեր 1
 օսմ. ոսկի:

Հիւսիսային Բւենոի Հայ Հասարակութիւնից ստաց-
 ւած է 2500 ֆրանկ:

Պարս. Բաբ. քաղ. Ս. և Բ. ի միջոցով 141 թիւ-
 ման, Հադրութցի 5 ռուբլի:

Մի օրիորդից 3 ռուբլի, Մի պարոնից 2 ռուբ., Մի
 հօտից 4 ռուբ. 40 կոպ., Խալիֆայից 30 ռուբ.:

Պարս. Թ.Տ. քաղաքից Մ. Ս. և Ռշտունու միջոցով
 200 թիւման, Սարգ. քաղաքից Գ. Մ. Ա. միջոցով.—
 Մի հայ 100 ղան, Ե. Պ. 60 ղ., Գծից 60 ղ., Ոմն
 40 ղ., Մ. Ն. 30 ղ., Մ. Բ. 40 ղ., Յ. Ո. 50 ղ.,
 Յ. Չ. 50 ղ., Ազգասէր 50 ղ., Մարտ. 50 ղ., Ա-
 պէր 20 ղ., Ա. Մ. 50 ղ., Մի հայ 20 ղ., Ռ. 5
 ղ.:

Նշաբ. քաղաքից.—Արևելքցի 100 ղ., Մ. Բ. 50
 ղ., Արցախեցի 20 ղ., Վայծեր 20 ղ., Յ. Ա. Ղ. 10
 ղ., Ա. Մ. 10 ղ.:

Ուխտատեղի քաղաքից.—Աղքատ աղգասէր 100 ղ.,
 Մի վրացի 20 ղ., Սիւնեցի 25 ղ., Ա. Ս. 15 ղ., Յ.
 Մ. Ա. 10 ղ.:

Սիւնիք քաղաքից.—Խոսրովի խմբից 1 1/2 մէճիտ, Ա-
 զանութիւն 1 մէճիտ, Բ. 1 մէճիտ, Բոժոժիք 1/2 մէ-
 ճիտ, Ն. Ք. 1/4 մէճիտ, Դատաւոր 1/2 մէճիտ, Նիղակ 2
 մէճիտ, Ոմն 1 մէճիտ, Խրպըլիք և Ալք 1 մէճիտ, Առիւծ
 1 մէճիտ, Սուր 1/2 մէճիտ:

Ամերիկ. Շիկագօ.—Դատաւորից 2 դօլլար:

Արշակաւան քաղաքի Կեդ. սնդ. մէջ ստացւած են.
 Մուրադեան խ. 60 դճ., Փետուր խ. 80 դճ., Չէթ
 խ. 25 դճ., Հրահատ խ. 20 դճ., Անգղ. խ. 20 դճ.,
 Աոյր 20 դճ., Շաքէ խ. 345 դճ., Մասիս 40 դճ.,
 Ռուբինեան խ. 100 դճ., Գինարբ խ. 35 դճ., Արշա-
 կեան խ. 25 դճ., Արծիւ խ. 50 դճ., Վայծակ, Վահա-
 գըն, Մըջիւն, Մունջ, Մեղան, Երկաթ, Պայծառ, Կշու,
 Մանուկ և Պատգամ 10-ական դճ., Ծածուկ 10 դճ.,
 Ասպատակ խ. 20 դճ., Բանալի 30 դճ., Վահանեան
 խ. 40 դճ., Վարդանոյշ 40 դճ., Գրիչ ոսկի 108 դճ.,
 Մեծ 10 դճ., Երկայն 10 դճ.:

Դաշնակցութեան անձամտօթնեղից խնդրում է թղթակցութեան
 և ներխառուութեան համար դիմել:

Armène-Gaspar, poste restante, Carouge (Suisse)

L. Boole, 19, Russell Road, Kensington, London W.

Վիեննա, Դաշնակցութեան ազատ տպարան: